

Tarih Okulu
Sonbahar 2009
Sayı V, 219-227.

John M. Hobson, **Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri**, 314 sayfa, YKY, İstanbul 2008, ISBN 978-975-08-1193-7

Gülmis V. CANİK*

Kendini ve ötekini bilen kişi,
Doğu ve Batı'nın ayrılamayacağını da
Farkındadır.

Goethe

Edward Said, çok ses getiren “Şarkiyatçılık” isimli eserinde, Şark'ın, özellikle 18. ve 19. yüzyıl Batı emperyalizmi ile şekillenen, ona egemen olmaya, yeniden yapılandırmaya ve üzerinde otorite kurmaya yarayan Batı'ya özgü bir buluş ve en zengin sömürgelerinin merkezi olmasının yanında, Batı'nın kendisini tanımlamasına olanak veren ana “Öteki” imgesi de olduğunu göstermişti: “Şarkiyatçılık (Oryantalizm), Şark'a ilişkin uçuk bir Avrupalı hülyası değildir, nesillerdir önemli parasal yatırımların yapıldığı, yaratılmış bir kuram ve uygulamalar bütünüdür... jeopolitik bilincin araştırma metinlerine, estetik, iktisat, sosyoloji, tarih, filoloji metinlerine dağılımıdır; yalnızca temel, coğrafi bir ayrımın (“dünya eşit olmayan iki yarımdan, Şark ve Garp'tan oluşur” diyen ayrımın) değil, araştırmaya dayalı buluş, filolojik yeniden yapılandırma, psikolojik çözümleme gibi araçlarla yaratılıp kalıcı kılınan bir “çıkar” öbeğinin de işlenmesidir; düpedüz farklı (ya da alternatif, yeni) bir dünyaya yönelik, belirli bir anlama, denetleme, değiştirme, hatta şekillendirme istencinin ya da niyetinin ta kendisidir... siyasal iktidarla, düşünsel iktidarla, kültürel iktidarla, ahlaki iktidarla alışverişinde biçimlenen bir söylemdir”¹. Ve

* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. Eser inceleme çalışmamı değerlendirme inceliğinde bulunan saygıdeğer danışmanın Prof. Dr. Cüneyt Kanat'a minnettarım.

¹ Said, Edward W., Şarkiyatçılık, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, s: 16- 21-22.

bu söylem, Batı'nın Doğu üzerinde uyguladığı vahşi emperyalizme meşruiyet vermiştir. Batı'nın, "Beyaz Adamın Yüku"nü asil bir girişim kabul ederek, bir problem, bir hata olarak gördüğü Doğu'yu düzeltmek amacıyla tarihin ona yüklediği bu medenileştirme görevini üstlenmesinin sonuçları, dünyanın genelinde çok acılara yol açmıştır.

Edward Said yanında Michel Foucault, Victor Kiernan, Marshall Hodgson, Bryan Turner gibi düşünürler de, Batı'nın Oryantalist tavırlarına dikkat çekmişler, Oryantalist tarihçilikle mücadele etmişler ve yeni tarih yazımı önermelerinde bulunmuşlardır.

Bu incelememize konu olan John M. Hobson'un "Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri" isimli eseri de bu anti-oryantalist geleneği takip ediyor. Yazar, 18. ve 19. yüzyıl boyunca ortaya çıkan, özetle Batının, (Antik Yunan'dan başlayarak) doğuştan gelen üstün özelliklerinin bir sonucu olarak kendiliğinden modern dünyanın oluşmasına önderlik ettiğini ve ilerlemeci gelişmenin yalnızca Batı'nın tekelinde olduğunu, Doğu'nun bu gelişmeye sadece pasif bir seyirci olarak katıldığını/katılabileceğini savunan geleneksel Avrupamerkezci (ya da Oryantalist) görüşü inceliyor. Bu görüşün temel ilkelerinin yanlışlığını ve aslında Batı'nın anladığı ve dünyaya dayattığı tarihin politik bir kurgu olduğunu gösteriyor. 500-1800 yılları arasında Doğu'nun Batı'dan daha gelişmiş olduğunu ve Batı medeniyetinin yükselişinin Ortadoğu, Uzakdoğu ve Afrika'nın katkıları olmaksızın gerçekleşmeyeceğini; Batı'nın, başarısını, Doğu'nun düşünsel, kurumsal ve teknolojik kaynaklarını alarak, kendine mal ederek, özümseyerek, geliştirerek sağlayabildiğini iddia ediyor.

Esra Ermert tarafından Türkçe'ye kazandırılan eser, John M. Hobson'un "Önsöz ve Teşekkür"ü ile başlıyor ve "Eski Batı'nın Avrupamerkezci mitine karşı koymak: Oryantal Batı'nın keşfi" başlıklı bir girişten sonra, kendi içlerinde de alt bölümleri bulunan, "Erken İlerlemeci olarak Doğu: Doğu 500-1800 tarihleri arasında Oryantal küreselleşme kanalıyla dünyayı keşfedip ona öncülük ediyor", "Batı sondaydı: Oryantal küreselleşme ve Hristiyanlığın keşfi, 500-1498", "Geç ilerlemeci olarak Batı ve geriden gelmenin avantajları: Oryantal küreselleşme ve Batı Avrupa'nın ilerlemiş bir Batı olarak yeniden yapılanması, 1492-1850" ve "Sonuç: Oryantal Batı, Batı'nın Avrupamerkezci mitine karşı" başlıklarıyla dört ana bölüme ayrılıyor ve dizinle sona eriyor. Eserde dokuz adet tablo ve Hobo-Dyer dünya haritası da yer alıyor.

John M. Hobson, önsözünde, amacının "Batı gelişiminin tüm ayrıntılarını sadece Avrupa'nın ışığında almayı bekleyen (12)" okuru hayal kırıklığına

uğratmak olduğunu, zira sıradan bir hikâye yerine, Batı'nın yükselişini gerçekleştiren Doğu'yu gün ışığına çıkaran bir hikâye yarattığını ve bu hikâyeyle okurun Doğu hakkında birçok şey öğreneceğini ve böylece Batı ve kökenleriyle ilgili yeni bilgiler de edineceğini belirtiyor.

Eserin, “Eski Batı'nın Avrupamerkezci mitine karşı koymak: Oryantal Batı'nın keşfi” isimli ilk kısmına, yazar, Avrupamerkezci görüşün oluşum sürecini açıklayarak başlıyor. Bu süreç, 1700 ila 1850 yılları arasında Avrupalıların, dünyayı Batı ve Doğu olarak iki kutba ayırmasıyla başlıyor. Avrupamerkezci görüşte, Batı, Doğu'dan üstündü. Batı'nın akılcılık, çalışkanlık, üretkenlik, bağımsızlık, hareketlilik, dinamizm gibi eşsiz erdemleri vardı; liberal demokrattı ve değişime ve gelişmeye açıktı; Batı asıl medeniyetti. Doğu ise Batı'nın tam tersiydi; akılcı olmayan, tembel, üretmeyen, despot, olgunlaşmamış, geri kalmış, pasif, bağımlı, durağan ve değişmeyen bir doğaya sahipti; her alanda geri kalmıştı ve ikinci sınıftı. “Batı, güya gelişmeci, liberal ve demokratik değerleri ve zenginleşen hayatıyla ekonomik gelişimi ve kapitalist modernitenin sıcaklığına ve kör edici ışığına doğru kaçınılmaz bir hamleyi mümkün kılan akılcı bireyi ortaya çıkaran akılcı kurumları kullanıyordu. Doğu ise sözde despotik değerlere ve akıldışı kurumlara dayanıyordu; bu, karanlığın ortasında, zalim bir kolektivizmin akılcı bireyi daha doğduğu anda yok ediyor ve böylece ekonomik durgunluğu ve köleliği değişmez kader haline getiriyor olması demekti. (24)” Oryantalistler, dünya tarihinin, Doğu'yu katmadan anlatabileceğini, Batı'nın en başından beri üstün ve muzaffer olarak dünya tarihini şekillendirdiğini öne sürmüşlerdi. Bu bölümde ayrıca Karl Marx'ın ve Max Weber'in oryantalizme temel olan teorileri üzerinde duruluyor. Hobson özellikle, araştırmacıların, standart Weberci sorulardan olan “Doğu fakirlik içinde lanetlenmişken, neden sadece Batı modern kapitalizme geçebilmiştir?” sorusuyla analizlerine başlamalarının, onları istemeden Avrupamerkezci görüşlere yönlendireceğini belirtmesiyle çok önemli bir noktaya işaret etmiş oluyor. Zira cevap, sorudan bağımsız değildir ve soru cevabın yönünü belirler: “Bu şekilde ifade edildiğinde Oryantalist bir hikâye anlatmak kaçınılmaz hale geliyor, çünkü bu soru, soran kişinin Batı'nın yükselişi ve Doğu'nun hareketsizliğine bir kaçınılmazlık yüklemesine yol açmıştır (32).”

“Erken İlerlemeci olarak Doğu: Doğu 500-1800 tarihleri arasında Oryantal küreselleşme kanalıyla dünyayı keşfedip ona öncülük ediyor” bölümü üç alt bölüme ayrılıyor: İlk bölüm olan “İslami ve Afrikalı öncüler: Dünya

köprüsü kurmak ve Afrika-Asya keşifler çağında küresel ekonomi, 500-1500” başlığı dâhilinde ilk olarak küresel ekonominin gerçekte ne zaman başladığı sorusuna yanıt aranıyor. Küreselleşmenin 1500’den sonra, Avrupa keşifler çağıyla birlikte başladığını savunan Avrupamerkezci görüşün karşısına, Hobson, Oryantal küreselleşmenin MS 500 yılında başladığı, Avrupa’nın kendini toparlamaya başlamasının 19. yüzyılı bulacağı, bu tarihten önce dünya ekonomisinde rol oynayan gçlerin Doğulu devletler olduğu görüşünü koyuyor. Ardından Oryantalistlerin, ticareti desteklemeyen despot devletlerin yönettiği Doğu’nun küresel bir ticaret ağı oluşturamayacağı inancını, İslam dünyasının ticareti destekleyen görüşlerini ortaya koyarak, Kuran surelerinden ve hadislerden ve İslam tarihinden örnekler vererek çürütüyor. Müslüman tacirlerin, 9. yüzyıldan itibaren Çin’den Akdeniz’e uzanan (ve farklı rotalara da sahip) kıtalararası ticarete aracılık ettiklerini belirtiyor. Çin’in ve İslam devletlerinin eř zamanlı güçlü dönemlere sahip olması ticareti daha kolay ve verimli hale getiriyor. Bu ticarete Kuzey Afrika toplumlarının ve sonradan Moğolların da katkıları büyüktü. Bu dönemde oryantal küresel ticarete katılan Avrupalılar ise (zellikle İtalyanlar ve Haçlılar), bu ticaretin hiçbir şekilde öncüleri değillerdi, aksine Doğuluların belirlediği şartlara bağlıydılar. Ticaretin ekonomik değeri yanında iletişimsel yönü de çok önemliydi; dönemin yüksek medeniyetlerinden olan Müslümanların kendi buluşlarının veya Uzakdoğu’dan aktardıkları teknolojilerin de Avrupalılar tarafından alınması, süreç içinde Batı uygarlığının gelişimine büyük katkı sağlaması bakımından ayrı bir önem taşımaktaydı. 1100 yılından itibaren (Batı Asya’nın ve Kuzey Afrika’nın Müslüman devletlerinin dünya ekonomisindeki önemli yerini hala kaybetmemiş olsa da) dünyanın büyük gücü Çin oluyor; “Çinli ncler: Çin’in ilk ekonomik mucizesi ve tecrit politikası miti, 1000-1800 Dolayları” başlıklı ikinci bölümde de, Hobson, 18. yüzyılın İngiliz Sanayi Devriminin birçok özelliğinin 1100 yıllarında Çin’de var olduğunu öne sürüyor. Onbirinci yüzyıl Sung yönetiminin endüstriyel bir mucizeyi tarihte ilk yaşayan devlet olduğu iddiasını bu bölümde kanıtlamaya çalışıyor. Çinlilerin bu dönemde yaşadıkları nc gelişmelerin daha sonraları Avrupalılar tarafından taklit edildiğini, fakat İngilizlerin bu düzeyi 1797’den önce yakalayamadığını belirtiyor. Avrupamerkezci düşüncelerin Çin’e atfettikleri (rneğin 15. yüzyılda Çin gelişmesinin uygulamaya soktuğu tecrit politikası sonucunda durduğu gibi) mitlerin gerçeği yansıtmadığını açıklıyor. Bu bölümün üçüncü alt başlığı olan “Doğu baskın kalıyor: Hindistan, Güneydoğu Asya ve Japonya’daki Oryantal despotizm ve

tecrit politikasının mitleri, 1400-1800” bölümümde ise oryantal küresel ticarete Hindistan’ın, Güneydoğu Asya’nın ve Japonya’nın katkıları anlatılıyor. Avrupamerkezciliğin bu bölgelerdeki ekonomik hayatı ve gelişimi küçümseyen ve hatta görmezden gelen görüşlerine aksi kanıtlar sunarak karşı çıkıyor.

Sonraki bölümün, “Batı sondaydı: Oryantal küreselleşme ve Hıristiyanlığın keşfi, 500-1498”, ilk alt başlığı “Hıristiyanlığı keşfi ve Avrupa feodalizminin Doğulu kökenleri, 500-1000 dolayları”dır ve bu bölümde Avrupa feodal ekonomisinin oluşumunda Doğu ülkelerinin ve küresel oryantal ekonominin etkilerinin izi sürülüyor. Örneğin bu dönemdeki Avrupa tarım devriminin Doğu teknolojileri, kurumları vasıtasıyla gerçekleştiği, Avrupa’nın Doğu keşiflerini alarak, kendi sistemine uyarladığı gösteriliyor. Bölümün önemli noktalarından biri, Avrupa’nın Hıristiyan kimliğinin oluşma sürecinin ve bu sürecin Doğu’yla ilişkisinin ele alınmasıdır. Hobson, “Tek bir kimliğe şekil vermenin biricik yolu, homojen ‘öz varlık’ yerine ‘diğer’ bir kimliğin kurgulanmasıdır (116),” diyor ve Avrupalı Hıristiyan din adamlarının kimlik oluşturmada oynadığı rol sonucunda, İslam dininin (henüz daha Avrupa için gerçek bir tehlike haline gelmesinden de önce) Avrupa karşısında “öteki” konumuna oturtulduğu ve bu yolla Avrupa’nın İslam karşısında birleşmesi sağlandığını, İslam tehdidi karşısında din adamlarının, soyluların statülerini güvenceye aldığını ve köylülerin onlara itaatlerini sağladıklarını öne sürüyor. Sonuç olarak, “Avrupalı barbarlarla Doğu’nun büyük medeniyetlerinin karşılıklı mücadelesinden Batı medeniyeti doğmuştur (123),” yorumunda bulunuyor. Bu bölümün ikinci alt başlığı olan “İtalyan öncünün miti, 1000-1492” kısmında, Avrupa kapitalizminin gelişim sürecinde Akdeniz’de ticaret yapan İtalyan şehir devletlerinin öneminin abartıldığı savunulmaktadır. İtalya, coğrafi konumu dolayısıyla, (bir kısmı zaten Haçlı Seferleri sırasında öğrenilen) Doğu kaynaklarının Avrupa içlerine yayılmasına olanak sağlayacak bir köprü vazifesi görmüştür ve bu yüzden önemlidir. Fakat İtalya şehir devletlerine atfedilen mali devrim, denizcilik devrimi gibi gelişmeler, İtalyanlara özgü buluşlar değil, onların yine Doğu’dan alıp, kendilerinin yapıp, Avrupa içlerine yayılmasını sağladıkları gelişmelerdir. “Vasco da Gama devri miti, 1498-1800 dolayları” isimli üçüncü alt başlıkta, Portekizlilerin bu dönemde yaptıkları keşif yolculukları konu edilmektedir. Bu yolculuklar hakkında en önemli mitlerden biri Avrupalılara özgü o “meraklı” ve “dinamik” uygarlık özellikleri nedeniyle yapılmış olduklarıdır. Hobson, bunun doğruyu yansıtmadığını, zira bu keşif yolculuklarının en büyük sebebinin dinsel olduğunu öne sürüyor. Yazar, Vasco

da Gama'nın Ümit Burnu'nu ilk defa geçerek, Hindistan'a ulaşmasının da çok abartılan bir gelişme olduğunu, ortada Avrupa'ya özgü bir ustalık ve yaratıcılık bulunmadığını düşünüyor. Afrikalı ve Asyalıların, Vasco da Gama'dan önce o güzergâhları zaten kullandıklarını, Avrupalılar için tek gerçek gelişmenin "MS 500'den bu yana Afrika-Asya liderliğinde bulunan küresel ekonomiye dâhil olmaları (149)" ve Doğulu devletlerle ilişkileri sonucunda öğrendikleri olduğunu, ayrıca Portekizlilerin Hindistan'a vardıklarında "ilkellerle" değil, aksine oldukça gelişmiş, zamanın Avrupa'sından çok daha zengin bir uygarlıkla karşılaştıklarını; bunlar dışında Portekizlilerin bu ticaretten zannedildiği kadar da kazançlı çıkmadığını öne sürüyor.

Bir sonraki bölüm olan "Geç ilerlemeci olarak Batı ve geriden gelmenin avantajları: Oryantal küreselleşme ve Batı Avrupa'nın ilerlemiş bir Batı olarak yeniden yapılanması, 1492-1850" başlığı altında, ilk olarak "1492 miti ve Amerika'nın olanaksızlığı: Afrika-Asya'nın Batı'nın arayışına katkısı, 1492-1700 dolayları" konusu ele alınıyor. Burada Hobson, Kolomb'un yanlışlıkla Amerika'yı bulmasının nedeninin de Doğu olduğunu söyleyerek söze başlıyor, çünkü Doğu ülkelerinin kaynakları Avrupa'nın deniz teknolojisinin gelişimine olanak sağlamıştır. Kolomb da, Vasco da Gama gibi, dinsel motiflerle seyahate çıkar, güdüleri rasyonel-bilimsel düşünceleri temsil etmez. Bir nevi Ortaçağ Haçlı Seferleri'nin uzantılarıdır bunlar; amacı, kutsal toprakların Müslümanlardan geri alınması için altın bulmaktır. Amerika'nın keşfi ve oranın pagan yerlileriyle karşılaşma ve bunların Hıristiyan yapıma/yapılamama tartışmaları, 18. ve 19. yüzyıllarda olgunlaşacak olan emperyalist düşüncenin ilk izlerinin oluşmasına neden oldu. Hem Amerika, hem Afrika yerlilerinin aşağılanması, Hıristiyan inancına dayandırıldı, haklı görüldü/gösterildi. Yerlilerin "dönüştürülmesi" emperyal bir görev olarak görülüyordu. Fakat Amerika deneyiminin sonucu kültürel bir dönüşüm değil, toplu yağma (toprak, emek, altın, insan), ırkçılık ve kıyım oldu. Bu bölümde ayrıca Rönesans dönemini hazırlayan gelişmelerde Doğu'nun rolüne de değinilmiştir. Avrupamerkezcilerin öne sürdüğü gibi, Müslümanların sadece Antik Yunan metinlerinin sadece sahipleri ve çevirmenleri değil, bu düşünceleri ileri götürenler, orijinal katkılar yapanlar oldukları açıklanıyor ve Müslümanların Rönesans sürecini etkileyen düşüncelerinden örnekler veriliyor. Bunun yanında, matbaanın mucidinin Johann Gutenberg olmadığı ve kökenlerinin Çin'e, Kore'ye uzandığı gösteriliyor. Avrupa'nın askeri devriminin doğulu kökenlerine de değiniliyor. Bölümün ikinci alt başlığı:

“İngiliz sanayileşme sürecinin Çin kökenleri: Özgün olmayan ve geç gelişme gösteren bir güç olarak Britanya, 1700-1846”. Avrupamerkezci söylemin en önemli anı İngiliz sanayi devrimidir; ilk sanayicilerin İngilizler olduğu kabul edilir, tabii ki bu dünya tarih yazımına da kabul ettirilmiştir. Hobson ise, sanayi devrim ürünlerinin çok azının dış etki olmadan gerçekleştiği, bunların önemli ölçüde başkası tarafından, yani Çin’in Sung sanayi devrimi tarafından üretilen değişimden kaynaklandığı görüşündedir. İngilizler, geç gelişmiş bir ülke olmanın tüm avantajlarını kullanmışlar, buhar makinesi, sanayide kömür kullanımı, demir ve çelik üretimi teknikleri, tarım araçları gibi Çin teknolojilerini almışlar, benimsemişler ve geliştirmişlerdir. Hobson, sanayi devriminin kapitalist ekonomisinin temeli olan “bırakınız yapsınlar (*laissez-faire*)” kavramının da Çinlilerin uzun zamandan beri aşına oldukları bir kavram olduğunu iddia ediyor. Yazar, “Bu söylenenlerden hiçbiri, İngiliz sanayileşmesinin sadece Çin temellerine dayandığı anlamına gelmiyor. Ancak İngiliz sanayileşmesinin önemli ölçüde 700 ile 2500 yıl öncesinde öncülüğünün yapıldığı birçok Çin buluşuna kadar uzanan, ‘başkasının ürettiği’ni değiştirme sürecine dayandığı anlamına gelir (219)”, yorumunu yapıyor. Bölümün sıradaki alt başlığı olan “Avrupalı ırkçı kimliğin oluşturulması ve dünyanın icadı, 1700-1850: Ahlaki bir hizmet olarak emperyalist medenileştirme misyonu”, Batı’nın bu dönemdeki “yükselişinin ikinci evresini mümkün kılan (221)” emperyalist söylemin temelinde yatan ırkçı kimliğin yaratım dinamikleri ele alınarak başlıyor ve sonrasında emperyalizmin geniş bir anlatımını yapıyor. Yazar burada Avrupalının “diğerlerinden” farklılığını kültürel, kurumsal ve çevresel farklılıklar üzerinden kuran ve bilinçaltı düzeyinde çalışan “gizli ırkçılık” ve fizyolojik/genetik özelliklere vurgu yapan “aleni ırkçılık” üzerinde duruyor. İlki, geri kalmışlığın iyileştirebileceğini düşünürken, ikincisi, genetik özellikler haliyle değiştirilemeyeceği için, Avrupalı olmayan için geri kalmışlığı baki olarak görür. Hobson, emperyalizmin oluşumunda özellikle gizli ırkçılığın etkili olduğunu savunuyor, çünkü bilimsel ırkçılar “beyaz adamın yükü”nü omuzlarında hissetmiyorlardı. Gizli ırkçılık Avrupa’nın Aydınlanma Çağı’nın temeline oturdu, bu süreç Avrupalı kimliğinin yeniden “icat edilmesi” açısından önemliydi. 1780’den önce Avrupalılar, Doğu’nun Batı üzerindeki etkisini inkâr etmiyordu, oraları ziyaret eden seyyahların, tüccarların, din adamlarının Avrupa’ya aktardıkları anıları hala canlıydı, ama bu tarihten sonra Doğu’yu örnek alma, Doğu’ya özenme yerini tamamen bambaşka bir şeye bıraktı. Doğu’nun Batı’ya etkisi tarihten ve hafızalardan silindi. Doğu, ırkçı

düşüncelerin sonucu olarak “tarihi olamayacak/tarih yapamayacak” insanlar olarak görülmeye başlandı. Artık Avrupa, özgün ve dünyanın geri kalanından her bakımdan bağımsız olduğunu düşünmeye başladı ve bu düşünceyi en başa, Antik Yunan’a (o da yeniden yaratılarak, bambaşka bir şeye dönüştürülmüş, olmadığı bir şey haline getirilmişti) kadar uzattı. Merkezinde olduğu, efendisi olduğu yeni bir tarih kurguladı. Buna kendisi de inandı, dünyayı da inandırdı. Oluşturdukları hayali medenilik ligleriyle, Doğu’yu despot, kendilerini liberal ve demokratik, Doğu’yu irrasyonel, kendilerini rasyonel olarak konumlandılar. Doğu’ya atfettikleri olgun olmayan, çocuksu özellik, Avrupa’ya “çocuğunu” eğitime hakkını tanıdı. Avrupa bu görevi (Beyaz Adamın Yükünü) tüm kalbiyle ve “iyi niyetiyle” üstlendi. Hobson burada, emperyalizmin Doğu üzerindeki ekonomik etkisiyle karşılaştırıldığında, kültürel etkisinin daha kuvvetli olduğuna vurgu yaparken çok haklı bir noktaya dikkat çekiyor. “İngiliz sanayileşme sürecinin karanlık yüzü ve *birakınız yapsınlar* miti: Savaş, ırkçı emperyalizm ve sanayileşmenin Afrika-Asya kökenleri” isimli bölümde, bir İngiliz zaferi olarak görülen, devletin düşük vergiler, denk bütçe, serbest ticaret ve barışçıl bir dış politika koşullarını sağlayarak ve bunun dışında piyasayı kendi haline bırakarak ekonominin gelişeceği düşüncesi olan “birakınız yapsınlar (*laissez-faire*)” kavramının, aslında İngilizler tarafından pek de uygulanmadığını, devletin piyasaya müdahalesinin oldukça fazla olduğu anlatılıyor. Ayrıca, Avrupalı olmayan ülkeler, özellikle Afrika her türlü kaynaklarının sömürülmesi yoluyla, İngiltere sanayisine büyük katkıda bulunması bu bölümün diğer bir konusu. İngiltere artık dünyanın sınır tanımayan emperyalist gücü haline geliyor.

Son bölüm olan “Sonuç: Oryantal Batı, Batı’nın Avrupamerkezci mitine karşı” bölümü kendi içinde iki alt bölüme ayrılıyor: “Rasyonel Batılı liberal-demokrat devlet ve Doğu ile Batı arasındaki büyük ayrımın ikili mitosu, 1500-1900” ve “Oryantal Batı’nın yükselişi: Kimlik/kurum, küresel yapı ve olasılık”. Dönemin merkezi ve rasyonel batılı devletin varlığının bir mit olduğunu, zira bu dönemde Batılı devletlerin iddia edildiği kadar rasyonel olmadığı, Doğulu devletlerle aralarında rasyonellik bakımında büyük farklar bulunmadığı, vergi sistemleri, bürokrasi, oy verme konuları üzerinden kanıtlanmaya çalışılıyor. Ardından Hobson ilk bölüme dönüyor ve Avrupamerkezciliğin temel hatasının yanlış sorular sormak olduğunu yeniden vurguluyor. Bu soruların amacının tarihte Batı’nın yükselişine, merkezi ve özgün konumuna bir kaçınılmazlık yüklemek olduğunu söylüyor ve “500-1800 arasında dünyadaki ekonomik güç

Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri

nasıl ve neden Doğu'dan Batı'ya geçmiş ve kapitalist moderniteye bir hamle ile son bulmuştur?" gibi bir soru sormayı teklif ederek, daha doğu cevaplara ulaşmanın bu tarz sorularla olası olduğunu öne sürüyor. Bu bölümün önemli ve ilgi çekici noktalarından biri, Batı'nın yükselişindeki en önemli faktörlerden birinin, tesadüfler olduğunun anlatıldığı kısım: Kolomb bile altın ve gümüş madenleriyle dolu Amerika'yı bile şans eseri bulmuştur. Bir diğer neden de erken gelişen Doğu'nun Batı'ya öncü olarak pek çok Doğulu kaynağa hazırdan konarak gelişimini hızlandırmış olmasıdır. Hobson, eserine, "dünyanın ortak geçmişini yeniden keşfederek herkes adına daha iyi bir gelecek (308)" oluşturulacağını vurgulayarak son veriyor.

Hobson'ın bu eseri, sadece akademik düzeye değil, genel okuyucu kitlesine de hitap ediyor. Yazarın üslubu, rahat bir şekilde ve ilgiyle okunmasını sağlıyor. Özellikle (Mercator'un dünya haritası gibi) popüler örnekleri ele alarak ve oldukça çarpıcı çıkarımlarda bulunarak okuyucunun dikkatini kaybetmemeyi başarıyor. Çok geniş ve çeşitli bir konuyu zengin bir kaynakça kullanarak (Kaynaklar, yalnızca dipnotlardan takip edilebiliyor, çünkü bibliyografya bulunmuyor) başarıyla toplamış. Yazar, yer yer fazlasıyla tekrara düşmesine rağmen, okuyucuya önemli bilgiler sunuyor. Avrupamerkezci tarihin yalnızca Batı'da okutulan bir tarih değil, ne yazık ki büyük ölçüde Doğu'da da okutulan ve doğru kabul edilen bir tarih olduğu gerçeğini göz önünde bulundurursak, bu eserin herkese yarar sağlayacak bilgiler ihtiva ettiği muhakkaktır.